

ՄԵՐ ՎԵՏԵՐԱՆՆԵՐԸ

Ահա մի լուրջ և պատկառելի դեմք, որ մօտ յիսուս տարի, պատանեկական հասակից, գործում է իր քիմիկանտ, դատաւոր, ուսուցիչ, դասախօս, փաստաբան, լրագրող, շինարար, ղեկավարների, ընկ., թատրոնի և այլն, և այլն:

Այդ գործիչը Սենեքերիմ Արծրունին է, որի փաստաբանական գործունեությունը քառասունամյակը լրացաւ այս անցած մարտի 20-ին:

Սենեքերիմ Արծրունին հին հայկական ազնւական տոհմի զարմ է: Ծնւել է Նոր-Բայազետում 1847 թ.: Սկզբնական ուսումնաւորութեան ստացել է ծննդավայրում իր հօրեղբոր՝ Բարսեղ-աղա Արծրունու հիմնած և նրա հաշուով էլ պահող տարրական դպրոցում: Տասը տարեկան հասակում հայրը, ամբողջ նահանգում շատ յայտնի Մարգարէ-աղան, աստիճանաւոր, բերում է Սենեքերիմին Թիֆլիս և յանձնում ժամանակին հոգեպաշտպան դաստիարակիչ, սաքսոնացի պրոֆեսոր Հակոբէին: Այստեղից մտնում է Սենեքերիմը ազնւականների դիմագրիան (այժմ Թիֆլիսի I դիմագրիան) և աւարտում 1863 թ.: Դեռ գիմնազիան չաւարտած, 1862 թ. Մարկոս Աղաբէգեանի Կոռնկ ամսագրում տպագրում է Նշանադրէք և Հարսանիք վերնագրով իր մի կատակերգութիւնը մշեցոյ բարբառով, որով և սկսում է Սենեքերիմ Արծրունու գրական գործունեութիւնը:

Իբրև առաջնակարգ աշակերտ, Ս. Արծրունին ստանում է Պետերբուրգի համալսարանում ստեպենդիա գիմնազիան թողած օրից մինչև համալսարանում 1867 թ. իրաւաբանական ֆակուլտէտն աւարտելը:

Պետերբուրգում գեռ ուսանողական տարիներից մասնակցում է «Гласный Суд» օրագրում և իր քննադատական յօդածներով իրաւագէտների ուշադրութիւնը իր վրայ գարծնում:

Համալսարանն աւարտելուց յետոյ Պետերբուրգում ստանում է դատաստանական քննիչի պաշտօն, և 1869 թ., երբ Կովկասում մտցւում են դատաստանական նոր օրէնքները, Սենեքերիմ Արծրունին նոյն պաշտօնով տեղափոխւում է Երևանայ նահանգական դատարանի շրջանը:

Նոյն թւականին էլ Սենեքերիմ Արծրունին թողնում է պետական ծառայութիւնը և մարտի 20-ին

1869 թ. Երևանայ նահանգական դատարանում՝ արտասանում իր փաստաբանական առաջին ճառը:

Հետեւել 1870 թ. Երևանից ընդմիշտ տեղափոխւում է Թիֆլիս և միանալով իր նման տենչերով առգործած ազգային-դպրոցական-գրական-հասարակական երիտասարդ գործիչների, Գրիգոր Արծրունու, Արշակ Նահապետեանի, Ալեքսանդրեանի, Զաքարիա Գրիգորեանի, Վարդան Եղիազարեանի, Ալեքսանդր Քիշմիշեանի հետ, մասնակցում էր Թիֆլիսում Գայիանեան, Մարիամեան, Թանգոյեան ուսումնարանները հիմնելուն: Այդ ժամանակներն է, որ Գրիգոր Արծրունին

սկսում է իր Մշակ լրագիրը, Մեղու Հայաստանին վերանորոգում է: Ամերիկեան, Չմշկեան գերասանները կանոնաւորում են հայոց ներկայացումները, մասնակցում են Մշակին, հորիզոնի վրայ սկսում է փայլել Բաֆֆին և օր-օրի վրայ բարձրանալով պայծառանում է: Գաբրիէլ Սունդուկեան բեղմնաւորւում է: Գաղափարական խումբն անդուլ հերկում է հայ մտաւոր անդաստանը, դպրոցները ճիւղաւորւում են, Թիֆլիսի հայութիւնը ըսկըսում է մայրենի լեզուով թոթովել: Հայութիւնը Թիֆլիսի սկսում է և ղեկավար հանդիսանալ գաւառներին: Ներսիսեան դպրոցում, Գայիանեան, Մարիամեան և միւս ուսումնարաններում սիրալոյսով տեսչութիւն, ուսուցչութիւն են անում թէ Գրիգոր և Սենեքերիմ Արծրունիները և թէ վերև թւածները, աւելի և աւելի խտացնելով իրանց շարքերը նման գաղափարական գործիչներով: Յարուցանում է ուստաձկ. պատերազմը յոյգեր և մտորումներ. վերջանում է պատերազմը, — դարձեալ յոյգեր և եղբակացութիւններ...

Ահա այս ժամանակներն են, որ Սենեքերիմ Արծրունու ճարտար, վսեմ և խմաստալից դասախօսութիւնները Թիֆլիսից էլ շատ հեռու են տարածւում և հիացնում, զմայլեցնում են լսողներին և կարգացողներին:

Հրապարակ է գալիս բժշկապետ Բագրատ Նաւասարդեան իր խիզախ ծրագրով՝ Հայոց Միութեան լուս. տարածող մարդասէր ընկերութեամբ, որ թէև համառօտւում է Կովկ. Հայոց Բարեգործ. Ընկ. մականունով, սակայն ոգին և խմաստը մինչև օրս էլ չէ

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ԱՐԺՐՈՒՆԻ

XL ամեայ փաստաբանական գործունեութեան առիթով:

Ձ Է Յ Թ Ո Ւ Ն

Ջատկին, ոմրագործ Արդիւ Համիդի թագաւորութեան
կործանման նախօրեակին ողջակէզ եղած Կիլիկիոյ անվերջ քաղաքը:

կորցնում հայերիս մէջ այդ պատկառելի հաստատութիւնը:

Ապա կազմուեալ է իշխան Նապոլէօն Ամատունու նախագահութեամբ Հայոց Դրամատիկ, Ընկ. կոմիտէն: Թատրոնական հորիզոնի վրայ նշմարուեալ են Ագամեան, Մնակեան, Աստղիկ, Հրաչեայ, Սիրանոյշ տաղանդները, սակայն դեռ սոսկ տաղանդներ: Սենեքերիմ Արծրունին Ագամեանի համար Համիւն է թարգմանում հայերէն, բացատրում, աջակցում Աղամեան-Համիւն ստեղծելուն: Թարգմանում է Շէքսպիրի և Արքայ-Լիրը: Գրում է թատրոնական բեցենդիաներ և ուսուցչներին: Մասնակցում է հասարակական-գաղութական, Բարեգործ. ընկ. Ժողովներին, նիստերին, իբրև նախագահ ընդհ. Ժողովներին, անդամ խորհրդների, հոգաբարձու և այլն, և այլն:

Սենեքերիմ Արծրունին, իբրև իրաւարան-գիտնական, յայտնի է իր լուրջ գրական աշխատութիւններով, որ մինչև օրս էլ տպագրուեալ են մայրաքաղաքի ուսումնասիրական և այլ թերթերում: Կովկասեան իրաւարանական ընկ. մէջ Սենեքերիմ Արծրունու բազմաթիւ բեֆերատները միշտ զմայլեցնում են ունեւորներին: Դրանցից «Об условном осуждении и о доверочном наказании» և «Психология рецидивизма» ատաղջին անգամ ամբողջ Ռուսաստանում՝ կարդաց Սենեքերիմ Արծրունին, որ հրատարակեց Կովկ. Իրաւարան. Ընկ.

Սենեքերիմ Արծրունին, իբրև երգեալ հաւատարմատար, 28 անընդհատ տարիներ սկսած 1871 թ.-ից եղել է հայ եկեղեց. շահերի պաշտպանը և շատ տասնեակ հազարներով հարստացրել է հայ եկեղեցական գանձարանը, խիստով անօրէն զավթել ցանկացողներից մեր աղքատին գոյքը:

Դատարանական շրջաններում Սենեքերիմ Արծրունին յայտնի է իբրև անշահասէր, շիտակ պաշտպան, ճարտար փաստարան և մարդկային անհատական իր վսեմ արժանաւորութիւններով երգեալ հաւատարմատարներից ամենաազգի ընկնող օրէնսգէտներից մէկը:

S.

Ա Ն Տ Ի Գ Ո Ն Ա

(Եւէր Նազանի օր. Նատալիա Իվ. Մարսկուն)

Ա.Ն.Ս.Ի.Ղ.Ղ. — Կամենու և Ինձ օգնել, Իսմէնա?

Իսմէնա — Խորհուրդ յայտնիր:

Ա.Ն.Ս.Ի.Ղ.Ղ. — Թաղեր:

Իսմէնա — Թագաւորի օրէնքն ևս համարձակուեալ քանդել?

Ա.Ն.Ս.Ի.Ղ.Ղ. — Այո: Եւ եթէ դու վախենում ես, միայնակ ես կրկատարեմ ձէսը: Ինձ դաւաճան չեն անւանիր:

Իսմէնա — Խեղադար. թագաւորին հակառակ?

Ա.Ն.Ս.Ի.Ղ.Ղ. — Թագաւորը չի հարկադրել ինձ չըսիրել, եթէ սիրում եմ:

Եւ հզօր Կերոն թագաւորի բռնի կամքը չըկարողացաւ յետ կասեցնել Անտիգոնային՝ եղբօր մարմինը փախցնելու: Կերոնը, որ երկրի վրայ իշխողի սանձարձակ իրաւունքն էր համարում ժողովրդի գլխին կատարել ինչ կամենում էր, զոհ գնաց ինքն իր բռնակալութեան:

Իսկ անվերջ Անտիգոնան սրբազան պարտքը, հակառակ թագաւորի, կատարեց: Իր հարազատ Գէմոն որդին Կերոն թագաւոր հօրը յանդիմանեց, չըհամաձայնելով նրա հետ, որ ասում էր՝ աշխարհում տղամարդու համար կինն է անպակաս, իսկ երկիրը հերկելու համար ստրուկ ուղարկար, և զոհեց իր չքնաղ հարսնացու Անտիգոնային, նրա հետ միատեղ մեռնելով:

Վայ ինձ, Կերոնը վերջապէս ուշքի եկած, բացականչեց: Սակայն նա կործանել էր մատաղ սիրող զոյգերի հետ և իր գահն էլ, փառքն էլ, ամուսինն էլ:

Բայց այլևս շատ է ուշ...

Քառանկէնդ դար սրանից առաջ կատարեալ այս անցքը արեւատասէրների մի խումբ հնութեան փոշիներից հանեց և ներկայացրեց Թիֆլ. Արտիստ. Ընկ. թատրոնում ապրիլի 12-ին և նոյնը կրկնուեալ է այսօր, չորեքշաբթի, ամսոյս 22-ին:

Յունական չքնաղ առասպելներից մէկն է Թշւառ. Էդիպոս թագաւորի Անտիգոնա դստեր այս կեանքը, որ Սոփոկլէսը նկարագրել է Քրիստոսից հինգհարիւր տարի առաջ:

Օր. Ն. Ի. Վոլնարսկայեա (ծածկանուն) Անտիգոնայի դերում երեան հանեց ճաշակ, նուրբ արտասանութիւն և նազանի խաղ: Դեկորասիօները աջող են և յատուկ պատրաստեալ այս պիէսի համար, իսկ Մենդելսոնի դեղեցիկ-թախծալից երաժշտութիւնը հոյակապ շաղկապ արտասանութեանը:

Fig

Ա ն տ ի գ ո ն ա ե լ ի ս մ է ն ա

Ապրիլի 12-ին Թիֆլիսի Արախտիկ. ընկ. բեմի վրայ ներկայացնելու առիթով:

ՔԱՐԱՅԱԾ ԱՇԽԱՐՀԸ

(Պատկեր իրական կեանքից)

Գէորգի ընտանիքը... հըմ. մէկ մտիւր նրա տուն, նայիւր շուրջը և դու աչքերիդ իսկ չես հաւատալ: Մարդու մարմնով սարսուռ է անցնում նրա ընտանիքի ներկայ կացութիւնը տեսնելիս: Տունը դատարկ է բառիս ընդարձակ իմաստով... Ո՛հ, անիրաւ քաղց, ինչէր չես անում դու:

Երկու տարի ութ ամիս է, ինչ Գէորգը գործից զրկւած է. տան իրերն էլ ծախեց, մօր ու կնոջ ոսկեղէններն էլ գրաւ դրեց, գործի համար սրա-նրա ոտները լիզելուց լեզուն էլ մաշեց... Խեղճ տղայ. ընտանիքի համար հոգի էր տալիս:

— Բանի օր է չի երևում. տեսնես զուխը ռը քաւրին է խփել. արդեօք տան թշուառութիւնն է հալածել նրան, թէ՛ մի խուլ անկիւնում ինքնասպան է եղել, յայտնի չէ:— աւելացրեց մի այլ խօսակից:

— Մերենավար Սամուէլը իր արձակուրդից այսօր է եկել. ես նրան տեսայ, հետը խօսեցի: Նա, ինչպէս պատմեց, Գէորգին Գ. քաղաքի կայարանումն է տեսել, որ իբրեւ խելակորոյս այս ու այն կօնդուկտօրին է եղել զիմելիս՝ «Ե՛րբ դուրս կըգայ գնացքը. այս գնացքից առաջ ուրիշ գնացք դուրս չի՞ գալիս, միևնոյն է՝ ապրանքատար թէ նաւթատար... Ա՛խ, Աստուած, տեսնես ի՞նչ են անում տանը. այս ինչո՞ւ գնացքի ուղևորումն այսքան ուշացաւ»: Իբրեւ Սամուէլն ուզեցել է մօտենալ խօսել, բայց մէկ էլ չի վստահացել, աչքերին չի հաւատացել, որ Գէորգը կարող էր այդ զրուցեան մէջ լինել, — ընդհանեց խօսակիցներեց մի ուրիշը:

— Ոչ թէ աչքերին չի հաւատացել, այլ աւելի շուտ խոյս է տւել, վախենալով մօտենալ մի կարիք ունեցող մարդու, — վրայ բերաւ երրորդը:

— Գէորգը, որ միայն գրասենեակը գիտէր և այնտեղից էլ ընտանիքի գիրկը, այժմ ճիշտ երրորդ օրն է որ չըկայ... ընտանիքը երեսի վրայ սովամահ է լինում... դա հանգչելու օջախ չէ, և ամիսս է, որ հանգչի, վերջացրեց առաջին խօսակիցը:

— Ուրեմն օգնել... բայց ռը մէկին...

Մրմնջացին կարեկցութիւն յայտնող ընկերները և ցրւեցին...

Եւ յիրաւի, Գէորգը Գ. քաղաքի կայարանն էր ընկել. նա առաւօտեան տնից դուրս գալով, օրւան հացը ճարելու յոյսով, յանկարծ իր ընկերին է պատահում իրեղէններով կայարան գնալիս:

Նրա հետ խօսակցութեան է բռնւում. գանգատւում է իր դառն վիճակից ու անգործութիւնից և այսպէս խօսելով հասնում են կայարան:

Բարեսիրտ ընկերը սիրտ է տալիս նրան, մի բուրլիանոց խծկելով բուռը: Այդ իսկ բուռէին Գէորգի աչքերում արտասուքներ երևացին. նա ոգորմութիւն վերցնելու ընդունակութիւն չունէր. ընկերը նկատելով Գէորգի անհանգստութիւնը, աւելացրել է.

— Գէորգ, չըկարծես, թէ քեզ ոգորմութիւն եմ տալիս. ո՛չ, քաւրիցի... եթէ մօտս փող ունենայի, շատ կըտայի. երբ գործի կըմտնես, յետ կըտաս:

Ընկերոջ բարեսիրտ վերաբերմունքը, գործ ճարելու և օգնելու խոստումները, ուրախ տրամադրութեամբ քաղցր զրոյցը Գէորգին մոռացնել էին տւել երրորդ գանգի ձայնը. նա մնացել էր գնացքի մէջ, ընկերի մօտ, որ և կիսաճամբին կօնդուկտօրը վայր է իջեցնում անփող ու անօգնական Գէորգին:

Եկաւ գնացքը... Շւարեց Գէորգը. նա միայն մի բուրլի ունէր. աղաչեց, որ իր ունեցած մի բուրլիով քաղաք հասցնեն, բայց ո՞վ էր խում խեղճի աղերսանքը... Սուրեց գնացքը և ուղևորները ժամանակ կօնդուկտօրներից մէկը գնացքի սանդուխտի վրայ կանգնած, համարեա գոռալով ասաց խելագարի նմանող Գէորգին. — «Կէս ժամ յետոյ ապրանքատարն է ուղևորւելու. նրանով քո մի բուրլիով կարող ես տեղ հասնել»:

Գէորգի վաթսուռն և հինգ ամեայ պառաւ մայրը, իր չորացած կազմաւորով ծալապատիկ նստած սենեակի մէջ տեղը, գուլպա էր գործում...

— Ձէ, պառաւ, դու գուլպայ գործող չես, դու օրդ ես մթնացնում. ինքնախաբէութեան մէջ ընկնել ես ուղում... Եւ իրաւ. մի երկու պատ չըտւած, թուլացած ձեռները դադարում էին գործելուց և շշմած զուխը կրծքին էր խոնարհւում... ու մի քանի վայրկեան յետոյ ուժասպառ պառաւը քթի տակ մեղմ մեղմադձական մեղեդի էր երգում... հիմա էլ ուղում էր ինքնամոռացութեան մէջ ընկնել. կարծես ուղում էր իր օրհասական երգը երգել...

Ջահէլ հարսը բոլոր ժամանակ ձեռները կրծքին ծալած, անթարթ աչքերը սևեռել էր դէպի լուսամուտը, որտեղից տարածւում էր համատարած խաւարը: Երբեմն-երբեմն վիզը երկարացնելով՝ նա չորացած կոկորդով թուքն էր կուլ տալիս. նրա դէմքը իր բոլոր գծերով արտայայտում էր հոգեկան սաստիկ յուզմունք... նա անհամբերութեամբ մէկին էր սպասում...

Ութնամեայ Արամը, որ շրերը հագին մի քանի անգամ քնով էր անցել ու նորից արթնացել, այդ բուռէին նորից արթնացաւ և դժւարութեամբ զուխը համաշ ըարձից բարձրացնելով, թուլացած ու աղիողորմ ձայնով ասաց.

— Մայրիկ... շունչս կարւում է...

Յնցւեց պառաւը... խայթածի պէս վրայ վազեց հարսը...

— Վեր առ, Գայիանէ, — հաղիւ լսելի ձայնով դարձաւ պառաւը որդու ձայնից շփոթւած մօրը. — վեր առ այն փոքրիկ սինին, մեր վերջին պղինձը, տար հացթուխին և հաց բեր:

— Մայրիկ... սիրտս խանձւում է, ես թէյ եմ ուզում...

Նորից աղերսեց Արամը նւաղած ձայնով:

— Գէորգը չեկաւ...

Հարսը գլխով բացասական նշան արաւ:

—Աւերում է տունդ, ընտանիքդ սովամահ է լինում... իսկ դժ... երես ես դարձրել տնիցդ... անխիղճ թափառական, տուն արի էլի, որ ամենքը կամ յոյսները կտրեն և սովամահ լինեն և կամ հանգիստ քնեն... Ահա ինքնաւն էլ հանգաւ... Ախ, Աստուած, այս ինչ տաժանելի օրեր են... Նորոգելու համար ածուխ էլ չըկայ, որ գոնէ այդ տաք, թէկուզ անհամ ջուրը խմենք, շունչներս պահենք, մինչև որ լեւ էլ տուն կըգայ,—սրտի յուզմունքով խօսում էր Գայիանէն։

Աղօտ ճրագը պլպլում էր. սենեակը մերթ մերթնում էր, մերթ լուսաւորւում. ճրագը հանգչելու վրայ էր... միջի նաւթը արդէն հատել էր։ Չանցաւ մի քանի րոպէ և Գէորգի ընտանիքը ֆնաց մթութեան մէջ։

—Սենեակն էլ մթնեց,—համարեա շնջալով արտասանեց Գայիանէն։ Ընտանիքի քաղցը, նամուսն ու վիշտը խեղդել էին ուրաւականի նման մթութեան մէջ աչքերն այս ու այն կողմը շրջող Գայիանէին...

—Բայց այսպէս լաւ է... էլ աչքերիս չեն երևում նրանց տանջանքները, գալարումները. եթէ մի քիչ էլ խլանայի, այդ աւելի լաւ կըլինէր. այն ժամանակ չէի լսիլ նաև նրանց հառաչանքները...

—Մայրիկ, մոթն է. ես վախենում եմ... ճրագը վառիր։ Հաց բերիր, տատիկը շաքար ճարեց—նա առաւօտեան խոստացաւ... Հայրիկը չեկաւ,—նազած ծայնով ու կցկտուր բռնելով հարցեր էր թափում Արամը, կարծես աւելի խոցելու ու մորմոքեցնելու տանջող մօր սիրտը։

—Ես հիմա ճրագը կըվառեմ, անգին գաւազ... իսկ դու հանելիք ու ախպէս պառկիր. երբ հայրիկը կըգայ, քեզ կարթնացնեն։

Գայիանէն յուսադրելով որդուն, մթութեան մէջ սկսեց որոնել գորոցի մէջ. գտաւ մի կիսայրեալ մեղրամոմ, վառեց և դրեց սեղանի վրայ։

—Մայրիկ, չէ՞ որ դու ինձ ասացիր շաքարով թէյ կըտաս, ինչո՞ւ խաբեցիր,—նորից խօսեց Արամը։

—Փրկիր ինձ, Աստուած, որդուս վստահութիւնն էլ եմ կորցնում,—շնչաց Գայիանէն և դառնազին լաց եղաւ։

—Դու լմց ես լինում, մայրիկ... ինչո՞ւ իստակ մոմ վառեցիր. դու ուզում ես աղօթել,—հարցրեց Արամը։

—Այո, ուզում եմ աղօթել։

—Իսկ դու չես աղօթում այս երեկոյ,—փաղաքշանքով հարցրեց սրտաբեկ մայրը։

—Է՛հ... նազած թոթովեց Արամը,—ես էլ չեմ աղօթելու... և լռեց...

—Աղօթքից էլ երես դարձրիր, իմ անմեղ դաւակ. այդ մեղքը մերն է. մենք քեզ անհաւատ դարձրինք,—յուզած ասաց մայրն ու ապա ինքն իրան շրջնջաց։

—Անմեղ երեխայ, դժ էլ զգացիր, որ աղօթքները փոր չեն կշտացնում...

Չըբխկ... չըբխկ,—մէկը անհամբերութեամբ ծեծում էր դուռը։ Պատասխան չըկայ։

Չըբխկ... չըբխկ... կրկնեց դռան բաղխումը։

Տիրեց լուսթիւն։

—Գայիանէ... Մթթէ չէք լսում... խռոված էք թէ բարկացած... Թէև իրաւունք ունիք, բայց խղճացէք, դուռը մի փակէք դժբաղդիս երեսին. ես մեղաւոր չեմ... բացէք...

Ձգացած աղերսանքով կանչում էր ծեծողը։

—Գալիս եմ... համարեա անլսելի ծայնով արտասանեց Գայիանէն և վազեց դէպի դուռը։

—Բացէք խնդրում եմ... Ես ոչ արբեցողութեան, ոչ էլ թղթախաղի տներից եմ գալիս... Ախ, Աստուած, սիրածս ընտանիքից էլ եմ զրկւելու...

Գայիանէն դուռը բաց արաւ։

Ներս ընկաւ Գէորգը. աչքն ընկաւ հալչող, լճացած-հանգչող մոմին. նա մի վայրկեան քարացած մընաւ. նա մնաց ապշած... իր տանն էր արդեօք... աչքերին չէր հաւատում։ Յետ փախչելու էր պատրաստւում... բայց ոչ... ծանօթ դէմքեր կան... Ջարմանալի է, ինչո՞ւ չեն խօսում շարժում...

—Ա... ես կախարդական աշխարհումն եմ,—փրփրոսաց նա և մի րոպէ լռեց, յետոյ դառնազին ժպիտը բերնին ու կիսահեգնական եղանակով կանչեց։

—Է՛հ... ինչո՞ւ էք լռել... ինչո՞ւ չէք խօսում,—յուզած նորից հարցրեց Գէորգը և արտասուքներ երևացին նրա աչքերում...

—Հայրիկ... քաղցած եմ... լսելի եղաւ մի բարակ ծայն։

Գէորգը լուռ էր։

—Ո՛ւր էիր այսքան ժամանակ... ուտելու բան բերել ես...

Կնոջ հարցմունքից նա մի ցնցում զգաց. ապա աչքերը չռած ու սփրթնած գլխի բացասական մի թեթեւ նշանով կըմկըմալով արտասանեց։

—Քարանաս դու... քան աշխարհ... որ տունս քարացած աշխարհ դարձրիր...

Գառ. Մելիք-Հախնազար.

ՈՂՈՐՄ ՈՒԹԻԻՆԸ ՎԱՐՁԱՏՐԻԱԾ
(Կաթիլ Մանգէսից)

Ծրկու սեռի սիրուն ու գեղեցիկ ջահէնների զոյգերը՝ թեանցուկ ու կոնարունուկ, Սպանիայի մեծ ճանապարհով վերադառնում էին իրանց դրօսանքից։

Նոյն ճանապարհի վրայ ծռէնները կախ ընկած հնամաշ հագուստով մի մատաղատի աղքատ ողորմութիւն էր խնդրում, ասելով որ ինքը մօտ երկու օր է ոչինչ չի կերել, քաղցած է։

Մատաղատի աղքատը թէպէտև առողջ ու հիանալի կազմաւորով էր, սակայն արևից այնպէս էր այրւել նրա մարմինը, որ ցնցոտիների միջից փայլում էր ինչպէս ոսկի։

Բաւական էր նայել նրա ողբալի դէմքին, անօթութիւնից փոս ընկած այտերին, որ մարդ համոզւէր թէ նա չի խաբում։

Սակայն անցնողները տարած լինելով իրանց երգ ու սիրով, ուշադրութիւն չէին դարձնում վրան... Բայց մթթէ կըթողնեն, որ գեղեցիկ աղքատը քաղցից մեռնի ճանապարհի վրայ...

Միմիայն երեք թխիկ ու ծիծաղկոտ աղջիկներ, որոնց տարիքը քսանին մօտ կըլինէր, խղճացին նրան ու կանգ առան։

Աղջիկներից մինը մի տաս կոպէկանոց տւաւ նրան։

—Շնորհակալ եմ, ասաց աղքատը։

Միւսը մի հինգ կոպէկանոց տւաւ։

—Թող Աստուած փոխարէնը հատուցանէ, ասաց նա։

Իսկ երրորդը՝ որ ամենքից էլ սիրուն էր, բայց և չքաւոր, ոչինչ չունէր որ տար աղքատին, ուստի նա էլ մօտ գնաց և մի համբոյր դրոշմեց նրա շրթունքներին։

Քաղցածը ոչ մի խօսք չասաց դրան, այլ անմիջապէս վազեց մօտներից անցնող ծաղկավաճառի մօտ և իր մուրացած բոլոր փողովը մի մեծ փունջ վարդ առաւ և բերաւ ընծայեց սիրուն աղջկան։

Փրանսեր. Թարգմ. Լ.Լեոն Մ.-Ադ.

Կ. Պօլիս. Յունաց ա. Սոփիայի տաճարը, այժմ տաճկաց մէկիդ—Այս Սոփիա

Մարտի 31-ին թիւրք զինուորների հակասահմանադրական միտինգը, Այս-Սոփիայի հրապարակի վերայ, պահանջեց, որ պարլամենտի օրենսդրական իշխանութիւնը շարիաթի օրէնքներով սահմանափակւի:

Սուլթան Աբդուլ-Համիդը անյապաղ ընդունեց այդ պահանջը, հրատարակելով իսկոյն իրադէ:

Հրաւիրում ենք մեր ընթերցողներին ուշադրութիւնը փետր. 16-ին լոյս տեսած Տարագի № 2-ում պ. Ատրպետի Սահմանադրութիւն և իսլիմ յօդածի վրայ: Այստեղ իմիջի ալոց ասած է՝ Բայց վեհապետը խալիֆութիւնը իր անձի վրայ կրելով, չէրիաթի պաշտպանութեանը պարտաւորելով, չըպիտի կարո-

ղնայ ոչ վերել յիշած հրովայտակները զործադրել և ոչ էլ սահմանադրութեան 8, 9 և 17-րդ յօդածները: Նիժէ սահմանադրութեան այս կէտերը զործադրել, խալիֆական իշխանութեան դէմ պիտի մեղադրէ և երկրի 60 տոկոս մասնակալները նրա իշխանութեան դէմ պիտի զնան և 120 միլիօն օտար

երկրներում ապրող սիննի ժողովուրդը չըպիտի յիշէ նրան իր աղօթքներում, որպէս գերագոյն ղէնպետ (իմամ) եւայլն: Եւ սուլթանը երկու կրակի մէջ լինելով, անշուշտ պիտի կեղծէր, ինչպէս նա կեղծում էր մինչև օրս:

Միտինգի ֆինալը, սահմանադրական տաճկաստանում 15,000 հայի կոտորելը միմիայն մի նահանգում:

ՈՒԷՆԱ

(Պատկերաձև)

Ոսանքների ու հովերի փոփոխությունները վրայ հասան շատ շուտով: Նա չէր ուզում հաւատալ, որ նախընթաց օրերի ազատագրական բռնկումներն այդպէս անսպասելի կերպով տեղի կըտան հին կարգերի գրոհներին:

Փողոցներում դեռ չէին դադարել աղմուկն ու շարժումը, բայց այդ փոփոխություններն այն չէին, ինչոր երկու օր առաջ:

Սեփախարկային շարքերի թափօրները եկան փոխարինեցին յեղափոխական հոսանքներին: Այլևս չէին լսում մարտնչողը, վարչականական: Շրջաններում և ամեն տեղ պատուում էին լուրեր, թէ պիտի ջարդեն, փշրեն, այրեն այն յեղափոխականների տները, որ երկու օր առաջ միտինգներում ճառեր էին ասել և ազատական օրերը ողջունել:

Գիշերը վրայ հասաւ շատ վատ գոյներով:

Այս գիշեր դեռ նա պատում էր փողոցներում և խիստ հետաքրքրում այն շարժումներով, որ տեղի էին ունենում քաղաքում: Նա մօտեցաւ քաղաքային պարտեզին, կամեցաւ տեսնել, թէ ի՞նչ է կատարում սրա մէջ: Նախընթաց օրն այստեղ նա խօսել է:

Իսկ հետոսում դանդաղ իջնում էր երկար ու մոխրագոյն աղջամուղջը, խոնաւ շերտերով փռում տներին շուրջը, պատուհանների վրայ և սփռում տխրութիւն ու մոռացութիւն:

Մեր հերոսը կոճկեց վերաբերւն: Աշնանային երեկոները դժուար չէր մրսել և ծանր կերպով տկարանալ: Նա զգուշօրէն փաթաթեց իր վերաբերուի մէջ: Նրա միտքը կանգ առաւ մի խնդրի վրայ՝ արդեօք գնաց տուն, թէ մտնէ այդ խաւար խուժանի մէջ: Նա դանդաղեցրեց քայլերը: Ո՛չ, նորութիւն չէ նրա տեսածը: Դեռ երէկ նա նկատում էր, որ նոր հովերի միջից այդ խաւարը վրայ է կոխում: Ահա այդ ժամանակ պարզ նա տեսնում էր, որ երկու հոսանքներն անխուսափելիօրէն պիտի ընդհարեն: Առողջ դատողութիւնը զրոյեց նորերին լուրթեան տալ խաւար գլորոհը, — իսկ այդ հանգամանքը խրախուսեց սկերին:

Արդեօք ճիշդ կըյաղթէ:

Եւ ինչոր անըմբռնելի, լուսեաց, խորհրդաւոր հարցեր պաշարեցին նրա գլուխը: Երբեմն այդ խնդիրները կորչում էին, անհետանում, բայց և յետոյ իսկոյն նորից վերականգնում՝ արդէն նոր ելեկներով, նոր գոյներով:

Եւ նրան թւում էր, որ հին հոսանքը վրայ է

տալիս ոչ թէ պատահաբար, սովորական կերպով, այնպէս, ինչպէս ամեն մի լաւ երեւոյթ անխուսափելիօրէն իր հետ բերում է և հակադիրը, այլ գալիս է կանոնաւոր մտածածին գրոհով, գալիս է, որ միանգամից կլանէ իրան թշնամի նոր հոսանքին:

Նա գնաց ուղիղ: Յետոյ սկսեց այլևս ականջ չը դնել իր ներքին ձայնին, որովհետեւ վախում էր այն յուսահատական յոռետես ելեկներէ, որոնք արձագանք էին տալիս նրա սրտում: Ամեն կերպ աշխատում էր վերադադրել այն յոյզերը, որոնք դեռ մի օր առաջ ներշնչեցին այնքան յոյս և խրախուսանք:

Գիշերը սակայն չէր պարզւում: Մութն էր. ճրագի մի շող անգամ չէր երևում և ոչ մի պատուհանից:

Նա նորից դրաց իր սրտի խորքում մի ծանրութիւն անտանելի գրոհութիւնից: Նա սպասում էր շատ անակնկալների: Նրա մօտով շարունակ գնում-գալիս էին, յետ էին դառնում, խոր նայում էին անցողաւոր անողները: Լսում էին երբեմն ձայներ, գոչիւններ, ապա լուր էր ամեն ինչ:

—Ո՛ւր էք գնում:

Նա յետ դարձաւ: Համազգեստով մի պարոն կանգնեցրեց նրան:

—Ո՛ւր էք գնում: Այստեղ, այդում խմբած են սեփախարկները խիստ են գրգռւած: Ձեզ կըճանաչեն, կըսպանեն... Դուք միտինգում խօսեցել էք, ես յիշում եմ, թէ և ձեզ հետ ծանօթ չեմ և մանիֆեստի օրը առաջին անգամ եմ տեսել: Փոխեցէք ձեր ուղին, գնացէք այս փողոցով:

Նա յայտնեց իր շնորհակալութիւնը, շինեց իր ճակատը: Մի բոլի մտածեց՝ արդեօք այդ սրտացաւ միջամտութիւնը դիտաւորեալ խօ չէ: Նա չի ճանաչում այդ աստիճանաւորին. հաւատալ այդ մարդուն: Աստիճանաւորների վերաբերմամբ նա կազմած ունի որոշ տեսակէտ: Ճիշտ է, նա գիտէ, որ սրանց մէջ եւ կան ազատամիտներ, ժողովրդական բարեկեցութեան կողմնակիցներ, բայց և այնպէս փաստ է, որ սակաւ չեն և հակառակ մտածողներ: Չըճանաչած հաւատ ընծայեմ... Մի բոլի տատանեց: Չըգնան արդեօք, վախենալ վտանգից: Նա որոշեց մտնել այդի, սակայն ամբողջ այդ միջոցին անկազմակերպ շարքերով հանգարտ ուղևորեց հակառակ դռնից դէպի միւս փողոց:

Նա թողեց այդին և գնաց ուրիշ ճանապարհով:

—Ձեռն հանգստանում, — մըմնացին նրա շրթունքները:

Երկրորդ, երրորդ փողոցները նոյն պատկերն էր ներկայացնում:

Խմբեր, գոչիւններ, յիշոցներ...

Այդմկալից երեկոյ: Ամեն տեղ իշխում էր բիրտ ուժը, սև ոգին. իշխում էր իրան յատուկ առանձնա-յատուկութեամբ, իրան վայել կոպտութեամբ:

Երեկոն ստանանում էր: Ամպերի շերտերը կուտակում էին՝ ներկելով ամբողջ հորիզոնը կապտագույն գույներով: Ծառերը տերևաթափ դեռ չէին եղած, բայց ընդունել էին մի տխուր տեսք: Աշնանային տերևները բուրմունքը տարածում էր առհասարակ կերպով:

Պարտիզի շրջակայքում, շուրջ ծառերի վրայ աղաւանները պտոյտ էին գործում և պատրաստում գիշերելու: Նրանք շարունակ տեղափոխվում էին մէկ ծառից միւսը: Սրանց կոնառը լրացնում էր երեկոյի խորհրդաւորութիւնը, օրւայ տխուր տրամադրութիւնը:

Բայց նա, կարծես, այդ չի նկատում: Նրա հոգին բռնկւում էր լցած է օրւայ հովերի ելեւէջներով:

— Որքան ծանր է տեսնել այս փոփոխութիւնը, այդ մոյգ, ոչինչ չըզուշակող փոփոխութիւնը:

Սրտի բոլոր թափով նա ուզում էր նախընթաց օրւայ տրամադրութիւնը շարունակել և այսօր, վաղը, լինէր յարաւան:

Նա կտրեց դարձեալ մի կարգ փողոցներ տխուր, խոր մտածկոտ քայլերով: Անցաւ դարձեալ մի քանի փողոց, կանգնեց, յետ նայեց— և ոչ մի փոփոխութիւն: Այս անգամ լսեց նոյն իսկ ատրճանակի պայթոց:

Սկսեց:

Անձ մի քանի բոլբ միայն և կըսկսէ հրդեհ, թալան: Իսկ ի՞նչ պիտի նա անէ:

Նա շատ վաղուց է անցել բողբոջների շարքը: Այդ արաւ նա խիստ ծածուկ: Զբոսնելին նրա մօտ ազգականները, բարեկամները, քոյրերը և եղբայրները: Նրա բոլոր մերձաւորները սովորաբար չէին հաւատում ոչ մի առողջ մտքի յաղթանակին և պատահելով մէկ-մէկու ծաղրի և ծանակի էին նրան արժանացնում: Ծիծաղում, ծաղրում և այդպիսով կարծես ուզում վիրաւորել նրա սուրբ զգացմունքները: Բայց նրա բռնկալով ոգին չի հաշտում: Մի խոր, անհուն սիրով հաւատում, սպասում է, որ կըգայ օրը և այդ անոյս, յոռետես դէմքերը կըսողան նրա ոտքերի առաջ, նրանից խորհուրդ կըհարցնեն, չեն ծաղրիլ նրան:

Եւ այդպէս էր երէկ:

Անցել է միայն մի օր...

Մի չոր խեղդող հազ բռնկեց նրա կոկորդում և կտրեց նրա շունչը, կարծես կամենալով խեղդել նրան:

Նա մօտեցաւ իր տան դռնին:

Աղմուկ... Սովորական տնակիցների բարձր խօսակցութիւնն է՝ դժգոհ, փութկոտ խօսակցութիւն, չարախինդ դատողութիւններ: Լսեց մի ինչոր պատուէր, բիրտ քայլերը շտապեցին կատարել այս պատուէրը: Դժգոհութիւնը, գոչերը սաստկանում են:

— Դուրս փակիր. ամուր փակիր,— կարգադրեց տանտէրը:

Խիստ վիրաւորած նա մտնում է բակը: Գլխի մէջ ամեն ինչ խառնել է ու շփոթել: Այժմ նրա գլխում զուգահեռաբար ցլեկցան բակի դժգոհութեան շարժառիթները: Այդ յանդիմանութիւններն ուղղում էին նրա հասցէին: Անսպասելի չէն այդ յարձակումները: Մութ, խաւար տգիտութիւնը նրան շատ է խըրատել— այժմ էլ նոյն հետեւանքները:

— Փակեցէ՛ք դուռը. միշտ բաց էք թողնում: Մենք բոլորս պիտի տուժնք... Այս գիշեր պիտի հրդեհեն մեր տունը ձեր պատճառով: Նա աշխատեց զսպել իրան, չըպատասխանել, կարգ զցել իր մտքերի մէջ, աշխատում էր այնպէս անել, որ ուղեղը գերակշռէ, բայց չէր լինում:

— Խնդրում եմ տունս դարգակէ՛ք... և որքան կարելի է շուտ...

Բայց այսքան կարողացաւ անել, որ տանտիրոջ յանդիմանութիւններին չըպատասխանեց փոխադարձ վերաբերմունքով և ներս մտաւ առանց մի խօսքի:

— Այդ էդպէս է միշտ,— շարունակում էր բարկանալ տանտէրը,— որքան ուզում ես ասա... Ո՛չ էի սըրան տուն տել: Դուան փայտը գցեցի՞ր,— դարձաւ մօտեցող դժնապահին:

— Գցեցի, գցեցի, աղա:

Այդ ձայները հասնում էին նրա ականջին բաց օդահանից: Նա մօտեցաւ պատուհանին և ուժգին թափով փակեց օդահանը:

Երկար ժամանակ նա աշխատում էր դասաւորել իր մտքերը: Յանկարծ նա ենթարկեց կոյր բնազդին, այն բնազդին, երբ մարդ զգում է իրան խոր վիրաւորած:

Ո՞վ է նա, ինչի՞ արդիւնք է... Իր նման մտածողները կարող են տանել բիրտ ուժը, թէ կըկորչի մէկը, կըբանտարկւի երկրորդը, կըջարդւի երրորդը... և անտարբեր, սառն ու խաւար ոգիները կըծաղրեն նրան, նրա տենչերը կըհամարեն ցնորական...

Ձեռքի արագ շարժումով բացեց իր փողկապը, դէն շարտեց պիջակը: Նա զգաց, կարծես, իր թուլութիւնը, մօտեցաւ թաղտին: Յուսահատեցուցիչ տպաւորութիւնները ճնշել էին նրա ուղեղը և նա չըկարողացաւ թօթափել իրան հոգեկան ծանր յոյզերից: Նա ընկաւ թաղտի վրայ. նրա ամբողջ էութեան մէջ նկատւում էին հաւատը կորցրած մարդու բոլոր նշոյլները:

Հասաւ միւս օրը:

Այնտեղ, քաղաքի հեռաւոր մասերում աստիճանաբար մարում են սառնամանիկ լոյսի շողերը՝ ազատագրական շարժումների բռնկայոյզ փոթորիկները:

Վրայ է կոխում մռայլը՝ տխուր կեանքի բիրտ ուժի թափը:

Մեծամեծ խմբերը, ժողովրդական ամբոխը գործում է իր շարժումը: Լսւում են կրկեր, օրհներգներ... Մօտենում են զլխաւոր փողոցներին: Տեղ-տեղ խուսափում են դրանցից: Թափօրը ստաւարանում է:

Նա դուրս եկաւ փողոց: Նրան հետաքրքրում էր այդ բնորոշ ինքնաբոյս շարժումը:

Հեռւից մի շքեղ կառք գալիս է նրա առաջ:

Կառքը կանգնեց:

Մի դժգոյն դիմագծերով, միջին հասակով մարդ դուրս եկաւ կառքից: Հագուստը շքեղ էր. փոքրիկ միւրուքը արդէն սպիտակած: Սա ի՞նչաւ, նայեց չորս կողմը: Կեղծ շինծու ժպիտը սահեցաւ նրա երեսով:

— Լսում էք, նրանք գալիս են...

Բարեւ ձեզ, Մրտոյեան,— ասաց կառքից իջնողը: Գալիս են... Մենք բոլորս փակեցինք խանութներս. կարող են յարձակւել...

Մրտոյեանը շփոթեց մի բոլբ. չըկարողացաւ մի խօսք ասել: Մօտեցողը քաղաքի յայտնի հարուստներից էր, որի խանութում ծառայելիս է եղել մի ժամանակ Մրտոյեանը: Երբէք այդպէս չի խօսեցել այդ հարուստը իրան ստորադրեալ համարեւանների հետ:

Մրտոյեանը կամեցաւ կտրել իր նախկին տիրոջ խօսքը: Ներքին մի խոր յուզմունք խեղդում էր նրան:

Այդ բարձունքի տէր հարուստը մօտենում է նրան, ժպտալից է խօսում:

Հարուստի աչքում Մրտոյեանը մի ըմբոստ ոգի էր, որին, նրա կարծիքով, հարկ էր զսպել, զրկել, խեղդել: Իսկ այժմ ո՞ր բարի կամքն է մօտեցրել սըրան,— մտածում էր Մրտոյեանը:

— Լսում էք,— շարունակեց հարուստը,— նրանք հազար—հազարաց են, իսկ դժբ... Ինչո՞ւ էք խօսեցել միտինգում: Մենք հայերս պիտի հեռու լինենք: Մեր ի՞նչ գործն է դրանց շարժումների մէջ խառնւել: Կը

զան, կըջարդեն, լաւ կըլինին: Դուք, իհարկէ, ոչինչ չունէք, ոչինչ չէք կորցնում, իսկ մենք. գոյքի՞ և կարողութեան տէր ենք, ի՞նչ մեղք ունենք:

Մտոյեանը յուզւեց, նրա ոտքերը դողդողացին, իսկ շնչառութիւնը կարճացաւ: Երկար ժամանակ նա զսպեց իրան: Մինչդեռ մեծատան խօսքերը մի տեսակ թոյն էին ածուծ նրա սրտի մէջ և հեզնում նրա տեսակէտները:

— Մենք էլ մեղք ենք:

Մտոյեանը մի ինչոր բան մըմնջաց. աղան ձեռքով արհամարական շարժում արաւ միայն:

— Դուք ասում էք մենք ոչինչ չունենք:

— Դուք ոչինչ չէք կորցնում:

— Ոչինչ չէք կորցնում, ոչինչ:

— Կարծում եմ:

Աղան թօթեց ուսերը:

— Իսկ եթէ մենք...

Մտոյեանը խոժոռացրեց աչքերը և մի ոչնչացնող հայեացք գցեց հարստի երեսին:

— Իսկ եթէ մենք շատ աւելին ենք կորցնում:

Հարուստը չըշփոթեց:

— Ներքեցէք, դուք ինձ չըհասկացաք:

— Չըհասկացայ, իսկ եթէ ասեմ, որ շատ լաւ հասկացայ:

— Ուրեմն: Այդ բոլորից յետոյ դուք մնում էք հաստատ ձեր համոզմունքի մէջ, զարմանալի է...

Դուք չէք լսել—դեռ ես գաղտնիք եմ պահում շրջաններում...

Մեզ հայերիս մեծ վտանգ է սպառնում—կարծեմ դուք չէք ցանկանայ, սր հայերը տուժեան... Այնպէս չէ: Մտոյեանը լռում էր. երբեմն-երբեմն նա շփում էր իր ճակատը...

— Ձէ, դուք խելօք մարդ էք, լաւ մտածեցէք, ի՞նչ անենք: Եթէ ուժը ձեր կողմը լինէր...

Մտոյեանն աւելի յուզւեց:

— Եւ հէնց միջոց էիք ուզում ինձ ասել:

— Միթէ սա պատիկ խնդիր է: Ներքեցէք... ես և ինձ հետ դարձեալ մի քանիսը ուզում էինք զալ ձեր տունը, խնդրել... Մեզ, հայերիս, չի վայելիր... Թողէք ուռնները իրանք-իրանց գլխի ճարը տեսնեն...

— Իսկ երբ յաղթեմ, կուզէք սրանց յաղթութեան արգասիքը վայելել, չէ:

— Տեսնում եք, դուք դարձեալ ձերն էք ասում: Եղբայր, հասկացէք, որ մենք հայերս քիչ ենք: Սա միայն իմ խօսքերը չեն: Անցեալ օրը մենք մի փոքրիկ ժողով ունեցանք, բոլորը պատուաւոր մարդիկ էին, բոլորն էլ նոյնն էին ասում, որ դուք աւելորդ էք մտել դրանց շրջանը:

Տեսէք այն օրը ռիւբեր եմ եղել խօսողները՝ մեծ մասը հայերը և հրէաները...

Մտոյեանը խիստ վիրաւորւեց:

Նա մի քայլ արաւ, կամեցաւ հեռանալ, բայց իսկոյն փոխեց մտադրութիւնը և պատրաստւեցաւ յանդիմանելու:

Հեռւից օրհներգի ձայնը երկար և ուժեղ թափով վրայ հասաւ, կտրեց նրանց խօսքը, յետոյ հանդարտւեց: Ըստ երևոյթի, ամբողջ ուղեւորում էր մի ուրիշ փողոց:

Մտոյեանը խիստ յուզւեց, նայեց այն կողմը, որտեղից լաւում էր երգը: Բարկութիւնը մի բոլոր իշաւ, իսկ երեսի իրայ երեւացին վշտի խոր աղօսներ: Նորից գոչւններ, հուռայի ձայներ, սուր, ահանջ ծակող ձայներ՝ հաղարաւոր տեսչերի, շինծու յոյգերի, սպառնացող աղաղակներ...

— Լսում եք, այդ բոլորից յետոյ հաւատում եք ձեր շրջաններին: Հէնց ձեր ասած շրջաններն էլ յետ ու առաջ կըգան, էլի մեզ, հայերիս, թշնամի կըհամարեն: Կըխաւարէք, զգոյշ կացէք: Սրանք բոլորը իրանց համար են մտածում: Մի խաբէք նոր հովերից, քանի թոյլ են սրանք, կարօտ են մեզ, պտոյսներ են գործում օտար տարրի գլխին, իսկ յաղթեցին, թէ չէ՝ մեզ այնպէս կըսողմեն, որ քէֆներդ գայ: Իժարէ ուրիշ բան սպասել դրանցից. ես էլ լինէի, այլ կերպ չէի վարւել: Ամեն ազգ իր շահերն ունի, պիտի իր գլխի ճարը տեսնէ: Իսկ հայի շահը պահանջում է չըխառնել: Մեր զգուշութիւնից է կախած մեր գոյութիւնը: Երկու օր առաջ ձեր գոված բանւորները յոխորտացին... Ի՞նչ դուրս եկաւ. ինչո՞ւ են հիմա մկան ծակը մտել:

Դուք այնպիսի կարգեր էք պահանջում, որ չըգիտեմ ինչ ասեմ... Ասացէք խնդրեմ, որտեղ կան այդ կարգերը. Ամերիկայում կան, Անգլիայում կան... Անկեղծ լինենք. դուք մեզ բուրժուա էք անւանում, բայց մի մոռացէք, որ բուրժուան էլ մարդ է, նա կարծում էք Աստուծոյն, գաղան է: Ամենից առաջ մենք հայ ենք, եղբայրներ ենք: Ինձ համար հայ աղքատը, անբախտը, բանւորը նոյնն է, ինչոր հարուստը, նրա ցաւերն իմ սրտին մօտ են, որովհետեւ ամենից առաջ նա հայ է... Հաշտեցէք այդ մտքի հետ...

Մտոյեանը հազիւ զսպեց իրան:

Նրա շնչառութիւնը արդէն արագացաւ: Յուզւած աչքերով դիտեց այդ հարուստին, պատրաստւեցաւ իր կարծիքն էլ յայտնելու, վիճաբանութեան մէջ մտնելու, բայց հարուստը կտրեց նրան:

— Լաւ մտածեցէք, որ մենք ամենից առաջ հայ ենք: Միթէ եւրոպացիներին էլ առաջ ընկած: Մտածեցէք...

Նա պարզեց իր ձեռքը, կամեցաւ սեղմել և մէկ անգամ ես խնդրել:

Մտոյեանի երեսն արդէն այլայլւեց: Ներքին խիստ յուզմունքից նա մի շարժում գործեց և խիստ կերպով նայեց հարստին:

— Դուք կարծում եք, որ մենք հակառակ ենք, բայց, եղբայր, հաւատացէք, որ մեր շահերը պահանջում են հեռու մնալ:

Բոլորն էլ այդ են ասում:

— Ովքեր:

— Պատուաւոր, խելքը գլխին մարդիկ:

Հարուստը հպարտութեամբ նայեց Մտոյեանին, գլուխը վեր բարձրացրեց:

— Այդպէս, այդպէս, համոզւեցէք, շնորհակալ կը լինէք: Սպասիր, ձին շուտ տուր, պատուիրեց հարուստը կառապանին:

Մի բոլոր նրանք նայեցին մէկ-մէկու: Հարուստը մեկնեց իր ձեռքը:

— Ցտեսութիւն...

— Ո՛չ, ո՛չ, խնդրեմ, հարկաւոր չէ այդ ձեռքը: Դուք ուզում եք այդ ձեռքով մեզ կաշառել: Ձեր ցուցմունքները մեզ հարկաւոր չեն: Այո, ես ոչինչ չունեմ, բայց ունիմ սիրտ, ձգտում դէպի գաղափարը, հաւատ դէպի ապագան...

Նա չըշարունակեց, քայլեց, գնաց առաջ:

Նա գնում էր. նրա աղանջների մէջ խշխշում էին հեռաւոր աղմուկի ձայները: Խաւար տրամադրութիւնների գոչւնները տարածւում էին ամեն կողմ և շուրջ սփռում իրանց իշխանութիւնը:

— Այո, վրայ են տալիս...

Նայեց ետեւ. հարուստը նստեց կառքը և անհետացաւ: Մտոյեանը հասկացաւ, թէ ինչո՞ւ է այդ հարուստը այդպէս խօսում, ինչո՞ւ է նա այդպէս կառչել նեղ ազգայնական շովինիզմին: Մտոյեանը ուզում էր բացականչել ընդհանուրի առաջ թէ սխալ է հարստի տեսակէտը: Սակայն օրւայ տրամադրութիւնը այնպէս էր, որ հազիւ թէ նրան լսող լինէր... Նրա առաջնից սկսեցին փախչել մարդիկ, մտնել բակերը, իրանց տները:

— Վախում են... փախչում են...

Իսկ թափօրի սպառնական ձայները կրկնւում էին ու կրկնւում... Մէկ փողոցից անցնելով միւսը նըրանք գոչում էին:

— Հուռա՛... Ո՛ւր էք, յոխորտացողներ...

Մտոյեանը արդէն ոչինչ չէր լսում: Մի չարախինդ ժպիտ եկաւ պատեց նրա մոայլ երեսը:

Երբեմն-երբեմն նա ինչոր խուլ ձայներ էր արձակում... Այդ ժամանակ նրա քայլերը դանդաղում էին, ոտքերը թուլանում, իսկ կոր մէջքը աւելի ու աւելի էր ծալւում:

Յ. Սօլովիան

ԱՆՏԻԳՈՆԱԿԻ ԻՍՄԷՆԷ

Մի գոյգ քոյրեր, Էդիպոսի՝ յունական Թէրէ քաղաքի թագաւորի դուստրները:

Պատգամը չարն էր գուշակել Լայոսին, Էդիպոսի հօրը, թէ որդին, որ պիտի աշխարհ գար, սպանելու էր հօրը և ամուսնանալու էր մօր հետ:

Լայոս, այդքան չար աղէտից զերծ մնալու մըտքով՝ որդուն կորստի էր մատնել իւր հովիւի՝ ձեռքով: Բայց ճակատագիրը կատարուելու էր: Պատահմունքը որդուն կենդանի էր պահել լեռներում ու նա մեծացել և Էդիպոս անունն էր ստացել:

Կտրիճ տղամարդ, Էդիպոսը մի օր ուղևորուած է դէպի Թէրէ՝ այն ճանապարհով, որի վրայ Մֆինքսը նստած՝ անցուղարձը խափանում էր ուղևորների առաջ, որոնց նա իւր առեղծոքաճն էր առաջարկում և չլուծողին դաբահոսում էր ծովը:

Էդիպոս բաց է անում հանելուկի միտքը և այս անգամ Մֆինքսն ինքն՝ յաղթուած՝ դաբահոսվում է ծովը:

Յաղթականն յառաջ է գնում և ճանապարհի մի նեղ անցքի վրայ հանգիպում է թագաւորին, որ խիստ հրամայում է նորան ճանապարհ տալ իրան և խարազանը շարժում է նորա վրայ: Էդիպոս անարգանքից զայրացած՝ տալիս է սպանում թագաւորին և անցնում մանում Թէրէ:

Քաղաքն Մֆինքսին յաղթողին հռչակում է թագաւոր և այրիացած թագուհին կին է դառնում Էդիպոսին: Գուշակութիւնն այդպէս առնում է լրիւ կատարում:

Էդիպոս արքան այժմ ունի իւր մօրից—և ոչ ոք չգիտէ այդ—երկու աղջիկ՝ Անտիգոնէ և Իսմէնէ, և երկու տղայ երկուորեակ՝ Էտէօկ և Պօլինիկ:

Սոսկալի գաղտնիքը վերջապէս բացուելով՝ Էդիպոսն յուսահատ փորում է ինքն իր աչքերը. իսկ որդիքը վանում են նորան արքունիքից և երկրից էլ արտաքսում:

Անտիգոնէն միայն, հրաշալի աղջիկը, չի ուզում բաժանուել այդպէս անգթօրէն հալածուած դժբախտ հօրից: Էդիպոս կոյր՝ իւր սքանչելի դստեր ձեռքից բռնած՝ գնում է թափառական, իւր անօրինակ թշուառութիւնն ողբալով: Նորա միակ ապաւէնն է աղջիկը, որի գութը միայն ամօքում է այնքան դառնութիւնը աշխարհումս նմանը չեղած մի ապշեցուցիչ և խելացնոր անող արկածքի:

Ձննեցէր այդ դէմքը, որ հոգեզգաց արուեստագետը տուել է չնաշխարհիկ Անտիգոնէին: Տխրութեամբ, իմաստութեամբ և խորին խորհրդով օժտած է այդ հեղիկ, անվերջով կերպարանքը, որի վրայ կեանքը ժպիտ բերելու կարողութիւնը չունի, որի տխուր լրջութիւնը անխարատ է, անայլայլելի: Որդիական գթութեան այդ տիպարը ներկայանում է ձեր աչքին որպէս պաշտելի մի դիցունհի:

Հայրն արդէն չկայ: Այժմ մեր է գնում սա, և ի՞նչ է այդ սափորն անելիցը կախ: Բոյրն Իսմէնէ աղերսում է և ուսերը դրկած ուզում է նորան յետ պահել գնալիք ճանապարհից: Բայց անողոր է Անտիգոնէ, նա կերթայ:

Լորդական տան վրայ ծանրացած աղէտը դեռ չէր սպառուել: Երկու եղբայրները անհաշտելի կռուի մէջ, թէ ո՞րը պիտի թագաւորէ, ընկել էին երկուսն էլ՝ մէկը միւսից խոցուած: Իշխանութիւնը թաղման էր արժանացրել Էտէօկին. իսկ Պօլինիկի մարմինը պիտի մնար անթաղ: Թագիկ համարձակողի համար արձակուած էր մահուան վճիռ:

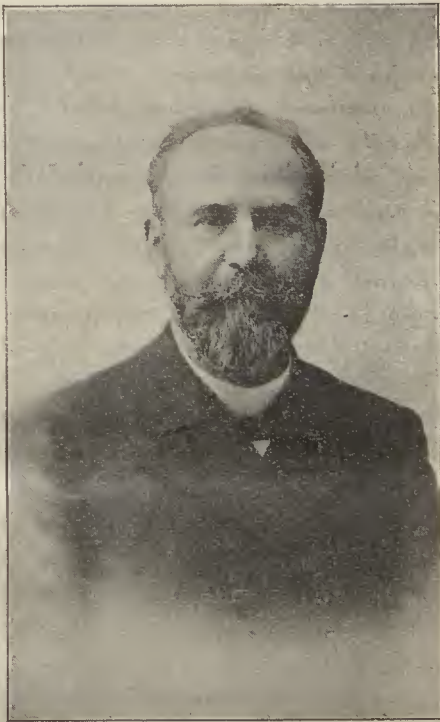
Ի՞նչպէս: Ուրեմն եղբոր հոգին առանց այդ բա-

րեպաշտական ծէսին պիտի անմխիթար երերուէր թափառական առանց յաւիտեան հանգիստ գտնելու, և իզո՞ւր պիտի հեծե՞ծէր եղբոր ուրուականը գիշերների լուսթեան գրկում՝ թաղման գութն աղերսելով մարդկանցից:

Ո՛չ: Գերագութ դուստրը պիտի գերագութ և քոյր լինէր: Անտիգոնէ, սիրոյ հուրը կրծքում և մահուան երկիւղն ոտի տակ, գնում է եղբօրը թաղման սուրբ պարտքը տալու: Իսմէնէ իւր բոլոր գորովոտ թախանձանքով կարողանում չէ քրոջը յետ պահել:

Հրամանաբեկութեան վրայ վճիռ է արձակվում՝ կենդանի կենդանի թաղել Անտիգոնէին: Բայց անմահ դիւցազնունհին թոյլ չի տալ որ ամբարիշտ իշխանութեան ձեռքը խեղդէ նորա շունչը հողի մէջ և կանխում է ինքն իր ձեռքով իւր շունչը խլում է իրանից: Իսմէնէ սիրասուն քոյրը անշուշտ կըտայ նորան սուրբ թաղումը:

Ա. Մ. Եղեկեան

ԱԼԷԿՍԱՆԴՐ ԲԱԼԱՆԹԱՐ

Խմբագիր ՄԵՍԿԻ ԼՐԱԳՐԻ, ՆԱԽԱԳԱՐ ՏՆԱՅՈՒՄԱՆՔԻ ԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿ. և ՏՆԱՅՈՒՄԱԳՈՐԾ. Ի ՀԱՄԱԳՈՐԾԱՐԻ:

ՏՆԱՅՈՒՄԱԳՈՐԾԱԿԱՆ Ի ՀԱՄԱԳՈՐԾԱՐ

Ներկայ ապրիլի 3-ին Թիֆլիսում Կովկ. Կայսեր. Գիւղատն. Ընկ. շինութեան մէջ պ. Ալեքսանդր Բալանթարի նախագահութեամբ բացւեց Տնայնագործական Ի համագումարը, որ շարունակեց երեք օր:

Կարգացւեցին մի շարք ունեւորների անշարժութիւններից, որոնց մէջ աչքի էր ընկնում Շուշուց իսկական բրդէ առանց թիւերի ներկելու մի գործ, որը մատուցեց երկրի փոխարքայի ամուսին կոմսուհի Ե. Ա. Դաշկովա-Վորոնցովային:

Համագումարի հանգիստաւոր բացումը շնորհաւորեցին դանադան հաստատութիւններ:

Մեր խմբագրութիւնը հետեւալ ուղերձով ողջունեց՝ «Աղբիւրն ու Տարազը» ողջունում են Տնայնագործական Ի համագումարը մեր երկրում և լիայոյս են, որ տնայնագործական արհեստանոցները մեր գաւառներում ճիւղաւորուելուն և բարգաւաճելուն անհրաժեշտ ուղեցոյց կըհանդիսանայ Տնայնագործական այս Ի համագումարը իր մշակած ծրագրով և բարոյական աջակցութեամբ:

«Տարազը», որ ծառայում է արհեստներին, շատ անգամ էջեր է նւիրել տնայնագործական արհեստներին, տալով նմուշներ մեր երկրացիների ձեռքով կատարւած գործերի և ուրախ է, որ այսուհետև հնարաւորութիւն կունենայ աւելի ընդարձակ նմուշներ հանդէս դնելու, այսօր տեսնելով մեր տնայնագործութեան անդրանիկ աշող և ուշագրաւ գործերը»:

Սուրբան Արդիւ Համիդի գահընկեցութիւնը

Սուլթանին գահընկեց անող ֆէթուայի մէջ առած է. «Շէյխ-Ուլ Իսլամից հարցրած է՝ եթէ ուղղափառների իմամը ոչնչացրել է օրէնքի գրքերում շարիաթի կարևոր պատուէրները, հրամայել է արգելել, պատառոտել և այլն այդ գրքերը, վատնել է ժողովրդական գանձարանը, ապօրինաբար իւրացրել է ժողովրդական սեպհականութիւնը, առանց օրինական պատճառի՝ հպատակներին սպանել, բանտարկել և աքսորել է. ըստ սովորութեան կատարել է ամենայն տեսակ բռնութիւն, երգամար խոստացել է ուղղել, բայց, զանց առնելով երդումը, ամբողջ մահմեդականութեան համար վտանգաւոր յուղմունք է առաջացրել, յամառել է իր ձգտումների մէջ, որով ստիպել է հպատակներին սպանել մէկ մէկու. և այդ խռովութիւնը դադարեցնող ուղղափառները երկրի զանազան մասերից տեղեկութիւններ են ստանում, որ յիշեալ իմամը գահընկեց է համարւում. եթէ այդ իմամին պահելը անկասկած չարիք է, իսկ հեռացնելը հնարաւորութիւն է տալիս դրութիւնը բարելաւելու, չըպէտք է արդեօք անհրաժեշտ համարեն երկրի գործիչների ղեկավարները, որոնք տարբերում են չարը բարուց, առաջարկելու իմամին գահից հրաժարել կամ յայտարարել նրան գահընկեց: Շէյխ-Ուլ-Իսլամի պատասխանն է. «Այո»: Ստորագրւած է՝ «Մոնարխ տէր Մահմէդ-Ջիաէդդին»:

Ազգային ժողովի սրտումը. «Սենատը եւ պալատը ազգային ժողովի միացեալ նիստում լսելով ֆէթւան եւ քննութեան արձանագրութիւնը, ընրած ապացոյցները, միաձայն որոշել են. յայտարարել Արդիւ Համիդին գահընկեց, իրեն սուլթան եւ խալիֆ, իսկ նրա օրինական թագաժառանգ Մուհամմէդ-Ռէշատին գահ քարծրացող իրեն սուլթան եւ խալիֆ»:

Ընտրւում է երկու պատգամաւորութիւն՝ ծանուցանելու համար գահընկեցութեան մասին Արդիւ Համիդին և Ռէշատ-էֆէնդուն՝ գահ քարծրանալու մասին:

Առաջին պատգամաւորութեան մէջն են սենատօրներ Արիֆ-փաշան, հայ Արամը և պատգամաւորներ Ռէշատ-փաշան և հրէայ Կարասօն:

Նրանք ուղևորել են Բէլլէր-բէյ, ուր փոխադրւած էր Երզնից գիշերով Արդիւ Համիդը, և կարգացել նրան ֆէթւան:

Արդիւ Համիդը դարմանք է յայտնել, որ ժողովուրդին իրեն հետ այդպէս անողորմ վերաբերեց, մինչդեռ ինքը նրան սիրում էր իբրև հայր, և վերջը յայտնել է, որ պատրաստ է հնազանդել:

Արդիւ Համիդը ի միջի այլոց երկու անգամ յայտնել է պատգամաւորութեանը իր կեանքի անվտանգութեան մասին:

Պատգամաւորութիւնը յայտնել է, որ նա գտնւում է ազգի հսկողութեան տակ:

Արդիւ Համիդը ցանկութիւն է յայտնել ապրիլու Չըրազանի պալատում, որտեղ բանտարկւած էր Սուլթան Մուրադը:

Արդ. Համիդի վերջին բողոքները Պոլս. ասլը. 14. 1 ժ. 30 ր. Ստամբուլի կայարանն են հասել պալատական փակ կառքերը. առաջինը դուրս է եկել իր երկու մատաղահաս որդիների հետ նախկին սուլթանը, որ հագած էր մոխրագոյն քաղաքացիական զգեստ, սպիտակ ժիլէտով, մթնագոյն վերաբիւրով և գլխին կրում էր ֆէս:

Սուլթանի մօրուսը համարեա բոլորովին սպիտակ էր, զէմքը սովորականից աւելի ուժասպառած, բայց հանդիսաւ:

Գերեզմանային լուծիւն է դիմաւորել արտօրակախն: Միայն երբ նա ձեռքը բարձրացրել է ճակատին, սպաները պատասխանել են միևնոյն տեսակի ողջոյնով:

Մօտենալով սալօն-վազօնին, նախկին սուլթանը օգնել է ներս մտնել շքեղ հագնւած և թափանցիկ

Գահընկեց սուլթան Արդիւ-Համիդի հարկմի հարկներն իրանց պաշտպանի հետ:

ծածկույթ կրող 11 երիտասարդ տիկիներին, որոնք ըստ երևոյթին գոհ էին անսպասելի վիճակից: Չուր և ծխախոտ պահանջելուց յետոյ, Արդիւ Համիդը առաջին անգամ իր կեանքում մտաւ երկաթուղային վագօն: Գնացքը կամաց շարժեց կանանց երկիւղալից բացականչութիւններով, որոնք նայում էին վարագոյրի ետևից:

Պ. Հ. Գ.